

ÚVAHY ROZHLASOVÉ

Binaurální intimita

Seđím se zavřenýma očima se sluchátky na uších a slyším, co jsem nikdy neslyšela. Musím otevřít oči a ohlédnout se. Zvuková autenticita a sugesce jsou tak silné, že cítím fyzickou přítomnost herce u sebe v pokoji. Hlas mě obchází, slyším zcela zřetelně, jak velký oblouk kolem mě dělá a do jaké vzdálenosti mizí. Poprvé poslouchám rozhlasovou hru natočenou binaurální metodou.

Hra Spánkové křídlo Adelaide Carpenterové německo-české divadelní režisérky a dramatičky Kathariny Schmitt byla natočena ve studiu Českého rozhlasu jak v klasické stereofonní, tak v dosud málo používané binaurální verzi. Posluchači mohli zaznamenat tuto metodu už letos v únoru při poslechu dramatisace povídky Miloše Urbana *To strašný kouzlo podzimu* v režii Natálie Deákové. Na rozdíl od ní je ale Spánkové křídlo natočené binaurálním způsobem celé, za silné podpory hudebně-zvukové kompozice sound designéra a hudebního skladatele Michala Rataje.

Binaurální nahrávání zvuku je metoda, pomocí které lze zachytit 3D zvuk ve vysoké kvalitě. Speciálně vytvořený mikrofon s anatomii lidské hlavy dokáže imitovat funkci lidských uší a zaznamenává zvuk tak, jak bychom ho v daném prostředí reálně slyšeli. Dlouhou dobu byla tato metoda s kořeny ve dvacátých letech minulého století přehlížena, především proto, že je technicky a finančně náročná. Nyní se k ní vracejí tvůrci virtuální reality a 3D filmů. Zvuky přicházející do levého a pravého ucha se nepatrně liší, což je naprosto klíčové pro orientaci v prostoru. Pokud je zvuk, který slyšíme, v souladu s geometrickým uspořádáním prostoru, automaticky víme, kde se konkrétní objekty nacházejí. A to i přesto, že je nevidíme. Tak proto mé hledání herců po pokoji...

Kromě málo užívané, přesto výrazné technologie nahrávání v sobě text Kathariny Schmitt spojuje ještě další dva důležité fenomény současnosti: prodlužování délky života a nové technologie zasahující do lidské intimity. Hra posluchače přenáší do budoucnosti, do doby, kdy stárnutí není nutným procesem, ale je chápáno jako anomálie, kterou lze účinně brzdit, či dokonce zastavit.

Slyšíme muže, pacienta gerontologického ústavu, který se pokouší usnout. Stáří a únavou obtěžkaný hlas Rostislava Nováka st., hlas zatížený samotou a stereotypem, nás utvrzuje, že poklidné usínání s úlevným vydechnutím po končícím dnu je pro něj těžko dosažitelným cílem. Když k usnutí nestačí už ani vzpomínky na vřelé objaty matky, její vůni a šustění peřin, nabízí se odlidštěná neosobní pomoc takzvaných ASMR videí (Autonomous Sensory Meridian Response – samostatná smyslově meridiánová reakce: skutečný, dosud exaktně nepopsaný jev, který navozuje příjemné uvolňující pocity s cílem meditovat, relaxovat anebo lépe usínat). Muž, jehož proces usínání po celou hru sledujeme, se podobně jako miliony lidí na celém světě oddává na svém počítači sledování ASMR videa či nahrávce obdobné, blíže nespecifikované technologie. Podobných videí můžeme na kanálu YouTube najít stovky, ba tisíce. Obvykle obsahují ve zvukové stopě různé uklidňující zvuky šepotů, šustění, broukání či konejšení. Obrazově jsou doprovázeny barevnými abstrakcemi, různými monotónními výjevy či – nejčastěji – šeptajícími vlnami dívkami. I k našemu muži něžně promlouvá mladá žena s cílem ukolébat jej a dopřát mu tolik potřebný odpočinek.

Muž svoji virtuální průvodkyni spánkem zná. Její hlas slyšel už mnohokrát. Pokaždé stejně, stále

dokola. Opakuje její slova společně s ní. Mezi nimi tak vzniká cosi – zdánlivě – důvěrného. Hlas herečky Terezy Dočkalové doslova hladí, podmanivě „pečuje“ o každou vteřinu směřující k vytoženému spánku. A muž se zoufale snaží navázat kontakt – dialog, který není a nikdy nebude možný. Jímavý ženský hlas, ač virtuální, se muži stává intimní partnerkou.

Právě binaurální technologie napomáhá tomuto pocitu ideálně. Žádnou jinou dosud známou technologií by se nepodařilo tak sugestivně navodit intimní atmosféru. Něžně šeptající hlas je u posluchačova ucha pocitově natolik blízko a je tak autentický, že jeho působení balancuje na hraně erotiky a já si při poslechu začínám připadat nepatřičně. Cítím se jako voyeur v ložnici cizího páru...

Ale o to právě jde. Autorka hry a současně režisérka inscenace Katharina Schmitt přináší do českého rozhlasového prostředí aktuální společenský jev. Hry na současná politická témata, na aktuální kulturní a společenské fenomény se sice

Z binaurálního natáčení inscenace Spánkové křídlo Adelaide Carpenterové FOTO TOMÁŠ VODŇANSKÝ

v původní české rozhlasové dramatie občas vyskytují (například *Terapie tmou* z roku 2017), ale běžné nejsou. A téma stárnutí a stáří je ještě více okrajové. Na počátku devadesátých let natočil režisér Josef Henke monologickou hru Antonína Přídala *Atentát v přízemí* o opuštěné, psychicky rozvrácené starší ženě, která se nenaučila žít v porevolučních poměrech. Motiv stárnutí bychom objevili i v první rozhlasové inscenaci Davida Drábka *Koule*. Námět umírání a jeho etické aspekty nabídla také hra anglické dramatičky Lindy Marshall Griffiths *Širší než nebe* a překvapivě rovněž drama pro děti – vyprávění Kláry Vlasákové o setkání se smrtí *Valentýnův první den na zemi*, obě v režii Petra Maňčala. Reakce na společenské a politické aktuální dění se nejvýrazněji projeví v řadě minutových her, za jejichž vznikem stojí dramaturgyně ČRo Kateřina Rathouská. Její zájem o současné téma

se promítl i do inscenování Spánkového křídla Adelaide Carpenterové.

Demografické prognózy předpokládají, že v roce 2050 bude v české populaci přes půl milionu lidí starších osmdesáti let, z nichž kolem dvě stě tisíc ve věku nad devadesát let. Takový stav nutně změní společenské upřaďování. Zatímco rozhlasové dokumentaristé natočili řadu dokumentů se seniorskou problematikou, hra Spánkové křídlo Adelaide Carpenterové je první, která konkrétně upozorňuje na starého člověka v dnešním světě. Na konkrétním výseku z jednoho života zprostředkovává jeho pocity a potřeby. Ve spánkovém křídle dost možná leží stovky gerontologických pacientů s přiměřeným zdravím, ale pochybnou kvalitou života, které večer co večer uspává totožný „líbezný“ hlas. Stejně dobře je možné, že tomuto starci je hlas a obsah videa programovaný na míru. Je to možná lehké desivé, ale dokáže to – na rozdíl od medikamentů – odbourat samotou.

Stanice ČRo Vltava, na níž byla hra v premiéře uvedena 11. června na webu i ve vysílání (navíc ji po celou dobu letošního PQ bylo možno vyslechnout v audio-zóně Českého rozhlasu Vltava), vůbec poprvé navigovala posluchače, aby poslouchali – navzdory svým zvykům – se sluchátky na uších. Posluchači si výjimečně mohou hru stáhnout jak ve stereo, tak v binaurální verzi. Těm, kdo si ji chtějí vyslechnout, vzkazuju: Inscenace rozhodně neuspává. Nechá vás po celý čas bdít s postupně se vynořujícími otázkami, jak jednou naložíte s vlastní samotou a osamělostí, jak naložíte se stářím svých blízkých.

GABRIELA MÍŠKOVÁ

Katharina Schmitt: Spánkové křídlo Adelaide Carpenterové. Překlad Viktorie Knotková, scénář a režie Katharina Schmitt, dramaturgie Kateřina Rathouská, hudba a zvukový design Michal Rataj, zvuk Tomáš Pernický. Natočeno v roce 2019. Premiéra 11. června 2019, ČRo Vltava.

KNIHOVNÍČKA

Plavba řekou Topolova života

Číst knihu Sezóny srdce, která je kombinací dlouhého povídání Karla Hvizďaly s dramatikem Josefem Topolem a dokumentů včetně soukromých dopisů a deníkových záznamů, je jako plout navenek klídnou řekou, plnou podvodních vírů a dravých proudů, ale i malebných zátiší podél břehů, kde člověk může na chvíli zakotvit a tiše pozorovat proměny počasí a vše, co plyne kolem.

Časoprostor Topolova života je plný dobrodružství a zajímavých setkání, ale zároveň místo, kde zbývá dostatek prostoru pro klidné spočinutí a až meditativní nálady, naplno prožit.

Karel Hvizďala, jak už mnohokrát prokázal v knižních rozhovorech jako Dálkový výslech s Václavem Havlem, Myslet zeleň světa s Václavem Bělohorským, Soukromá vzpoura s Pavlem Landovským či Knížecí život s Karem Schwarzenbergem, se dokáže dokonale ponořit do situace a naladit na vlnu porozumění se zpovídáními osobami tak, že mu svěří mnohé z toho, co dosud nikde nebylo publikováno. Stejně jako u tenisu je důležitý sparring-partner, je i v rozhovorech důležité, kdo a jak se ptá. A hlavně – jak dokáže naslouchat. Zvláště když osobnosti, které si vybírá, nejsou k odkrývání jednoduché. Takovou výzvu byl pro Hvizďalu bezpochyby i Josef Topol. Ne nadarmo jsou v knize citována slova Mikuláše Medka: *Josef, to je lastura, která se nedá otevřít násilím. Musí se trpělivě čekat, až se otevře sama.* A Hvizďala tu trpělivost měl. Rukopis vznikl od listopadu 2003 do počátku roku 2005, rozhovory probíhaly na pražské Malé Straně a na chalupě v Krakovci. Ke čtenářům se

tato *Collage in adagio* (jak zní podtitul knihy) nakonec dostala na konci roku 2018.

Knihla čtenáře provází životem a dílem dramatika Josefa Topola v kratších kapitolách, které jsou věnovány jednotlivým obdobím jeho života, výrazným, ale i zdánlivě nedůležitým okamžikům, které formovaly jeho autorskou osobnost. Hvizďala nechává vyprávět Topola volně, plynule, úryvky jeho paměti občas ilustruje nějakým dokumentem (je obdivuhodné, že v archivu básníka se našly i dopisy staré více než století) a také fotografiemi, často momentkami technicky nevýrazné kvality, ale o to cennějšími zachycením neopakovatelného okamžiku té které doby. K některým osobám, situacím i pojímům, jako je láska, lež či politika, se Hvizďala vracívá, ale ne vždy se dočká přímé odpovědi. Je zřejmé, že některé myšlenky a události svého života se dramatik rozhodl nechat si pro sebe. V knize se neustále organicky prolíná minulost, současnost a budoucnost, soukromé a veřejné. Je zajímavé sledovat ony dvě

tváře Josefa Topola (vždyť je zrozenec ve znamení Blíženců!), kdy jej vidíme jako výrazného introverta, který před politikou a agresivními poryvy doby plánovitě utíká na venkov či – aspoň – do svého nitra; na druhé straně jej doba, společnost jeho přátel a známých i vlastní charakterové vlastnosti „dohánějí“. Například v tom, že nemůže zůstat lhostejný k nespravedlnosti, která se kolem něj děje (viz už ve školních letech veřejný nesouhlas s metodami učitele, který šikanuje spolužačku).

Zdá se, jako by k němu určité věci přicházely samy. Jak události, jejichž se součástí, tak lidé, se kterými se během života seznamuje. Je to úctyhodná společnost výjimečných, mnohdy rozporuplných osobností. Rozhovor, který se uskutečnil zhruba v době Topolovy sedmdesátky, dokáže tyto osobnosti zajímavě popsat, s pochopením přiblížit jejich kladné a záporné stránky. Topol nikdy nikoho nesoudí, říká jen svůj názor na ně. Na E. F. Buriana, Otomara Krejčů, Ladislava Boháče a mnohé další. Hlavně pro divadelníky je zajímavé líčení konkurenčního boje mezi divadly v době, která je dnes vnímána až jednoznačně černobíle. Všechny problémy jako by dnes byly přičítány na vrub době, zatímco běžná lidská pochybení, vzájemná revnivost a podrazy, vlastní uměleckému prostředí, se ztrácejí. Topol však ukazuje, jak právě animozity mezi jednotlivými aktéry a jejich charakteru mnohé dění a události ovlivnily.

Nejcennější je ovšem zpráva o samotném Josefu Topolovi, osobnosti pozehané talentem, která pracuje způsobem, jenž je pro mnohé pilné a snaživé, ale s menší dávkou nadání

nepochopitelný. Z tohoto hlediska je bezpochyby pozoruhodné líčení toho, jak rychle a zdánlivě snadno vznikaly jeho hry. Topol přiznává, že si někdy připadal jako podvodník, který pouze opisuje ze života. *Vždycky jsem si říkal: Nejsem vůbec schopný něco vymyslet. V mých hrách každá věta, každý detail a každá postava má oporu v předloze. Pro každou figuru existoval skutečný model. To šlo někdy až tak daleko, že jsem mívával špatný pocit, že jen opisuji.* A prozrazuje, že nikdy netušil, kam se bude osud jeho postav ubírat, ale že ho samy vedly. To byl také důvod, proč většinou psal text jedním dechem, bez přerušování. Takový recept ovšem není pro každého, je předurčen obrovským talentem. Je ovšem třeba si uvědomit, že součástí Topolova talentu byla i přirozená zvidavost, vzdělanost a schopnost vidět banalitu a obyčejný život pod specifickým úhlem, s jedinečným poetickým citem.

Z textu, který lze vzhledem k jeho mozaikovitosti velmi dobře číst i na přeskáčku, se ovšem čtenář dozví i nejednu kuriozitu. Tou patrně největší je politická kauza kolem podpisu Dva tisíce slov, kdy byl Josef Topol exemplárně potrestán tak, že nemohl pracovat – ani jako vrátný – v oblasti kultury, a tak nakonec na čas zakotvil u fyzicky náročné profese kameníků, kteří opravovali Karlův most. Jenže, jak Topol po mnoha desetiletích přiznal, vlastně Dva tisíce slov nepodepsal, protože v té době pobýval mimo Prahu, v Poříčí. Jeho podpis byl tehdy v zájmu dobré věci „zfalšován“. Fakt, že poté bez řeči přijal trest za „angažovanost“ a nikoho nezradil, vypovídá mnohé o jeho charakteru.

Knížka je fascinující i tím, že se stejným zaujetím líčí jak autorův chov milovaných holubů a vztah k přírodě, tak medailonky důležitých lidí Topolova života, kteří mu byli inspirací i přáteli. Šíře okruhu jeho známých je obrovská. Zvláště když si uvědomíme, že pocházel z obyčejné venkovské rodiny. Přesto výjimečné osobnosti potkával už v dětství a na kraji dospělosti se pak stal přirozenou součástí pražského kulturního kvasu přelomu padesátých a šedesátých let. Byl tak u zrodu mnohých legendárních událostí (za všechny zmiňme okolnosti vzniku Divadla za branou), výrazné osobnosti z českého kulturního prostředí jej provázely celým životem. V této souvislosti je pozoruhodné i jeho porovnání zkušeností mladého dramatika v padesátých letech na stáži na Západě, kde se cítil velmi opuštěné a ztracené, s podobnými pocity svého syna Jáchyma o pár desetiletí později.

Knihu *Sezóny srdce* lze číst jako napínavou beletrii, ale také jako kroniku českých kulturních dějin druhé poloviny dvacátého století. A v neposlední řadě může sloužit jako doplňková četba pro studenty kulturních – nejen divadelních – oborů.

JANA SOPROVÁ

Josef Topol: Sezóny srdce. Collage in adagio. Rozhovor Karla Hvizďaly. Obrazový doprovod uspořádali Viktor Stoilov a Jan Šulc, redaktori Jan Šulc a Eva Lorencová, odborně přehlédla Lenka Jungmannová. Obálka, grafická úprava a sazba Jakub Krč, studio Lacerta. Vydalo nakladatelství Torst, Praha 2018. Vydání první, 270 stran.